

й відчути свою причетність до національних традицій, звичаїв, уподобань народу, мову якого вони вивчають.

Сьогодні компаративістика – один із найбільш перспективних напрямів у викладанні художньої літератури. Стосовно нашого дослідження компаративний аналіз творів українського та англійського фольклору має поетапний вигляд:

1. Ознайомлення з творами (емоційне сприйняття, зіставлення з особистим досвідом).
2. Осмислення етично-пізнавальної інформації (через зіставлення пам'яток українського та англійського фольклору).
3. Аналіз творів за компонентами (внаслідок виявлення схожості та відмінності частин).
4. Встановлення міжпредметних зв'язків.
5. Аналіз виявлених паралелей і відмінностей та висновок про спорідненість морально-етичних ідей, що містять кращі зразки фольклорного мистецтва двох народів.

На власному досвіді ми переконалися, що фольклорна спадщина різних народів світу тяжіє до зіставлень і водночас викликає великий інтерес підлітків, компаративний аналіз результативний як на рівні зіставлення у межах фольклорної спадщини одного народу, так і на рівні міжфольклорних зв'язків. Однак, максимально гармонізувати моральну свідомість учнів можна лише об'єднавши кращі зразки фольклорного мистецтва різних народів на засадах компаративного вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности // Психологический журнал. – 1984. – № 5. – С. 63-70.
2. Білецький О.І. Від давнини до сучасності. – К.: Художня література. – 1960. – 502 с.
3. Калагастова А.В. Педагогические пути и условия формирования общечеловеческих ценностей у младших школьников в процессе изучения иностранных языков: Дисс. ... канд. пед. наук. – Липецк, 2000. – 196 с.
4. Лихачев Д.С. Заметки о русском. – М., 1984. – С. 30-39.
5. Малейченко Е.В. Фольклорно-дидактическая среда как средство нравственного воспитания младших школьников: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Белгород, 2001. – 19 с.
6. Сафонова В.В. Иностранные языки в двуязычном образовании российских школьников // Иностранные языки в школе. – 1977. – №1. – С. 2-7.
7. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранным языкам. – М.: Высшая школа Амскорт интернейшнл, 1991. – 311 с.
8. Снегова С.В. Использование английской сказки в обучении иностранному языку на начальной ступени обучения: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 1994. – 90 с.
9. Thompson S. The Folktale. – New York, 1951. – P. 455-456.
10. Yarsley M. The Folklore of Fairy-Tale. – London: Watts and Co., 1924. – 230 p.

УДК 370. 13

Гайдамака І.Г.

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА БАТЬКІВ ЯК ОСНОВА СІМЕЙНОГО УКЛАДУ

У статті розглядається поняття “сімейного укладу” і його типи в контексті сімейних взаємин, а також його зв'язок з педагогічною культурою батьків.

За своєю природою сімейне виховання засноване на почутті любові, любові до дітей і відповідного почуття дітей до батьків. Воно продовжується все життя, відбувається в будь-який час доби, у будь-який час року.

У родині три групи детермінант істотно впливають на особистість дитини: середовище, діяльність і сімейне виховання [6: 79].

Соціальне середовище включає макро- і мікросередовище. Співвідношення макро- і мікросередовища – один із проявів діалектики загального й особливого. Сутністю першої є

пануючі в суспільстві виробничі відносини, а також ті елементи суспільної надбудови, котрі виступають стосовно особистості, яка формується, як об'єктивні, котрі не залежать від її волі і свідомості. Мікросередовище (мікросоціум) є безпосереднім оточенням людини, що повсякденно впливає на його свідомість і поведінку, найважливіший фактор, що прискорює або стримує процес самореалізації особистості. Характеристика конкретного суспільства формує те соціальне середовище, в якому існує родина. Уникнути впливу середовища на індивіда не можливо [9].

Родина на всіх етапах життя людини – один з найважливіших компонентів у мікросоціумі. Як безпосереднє соціальне оточення вона має максимальні в порівнянні з будь-яким іншим інститутом виховання можливостями для поступового залучення дітей до моральних цінностей, введення їх у складний і суперечливий світ.

Першими вихователями є батько і мати. Саме вони створюють атмосферу любові, розуміння, щирості, співпереживання, підтримки або зневаги. Особливе значення родини і полягає в тому, що в ній є оптимальні можливості для інтенсивного спілкування дитини з дорослими, за допомогою як постійного спілкування її з батьками, так і тих зв'язків, що вона встановлює з навколишніми. Зв'язки, що поєднують родину в єдине ціле – переважно емоційні, котрі опосередковуються між членами родини їхньою діяльністю.

Сімейне виховання має найширший діапазон, тому що воно не зводиться до дидактичного переконання, а включає усі форми впливу соціуму на особистість, що формується: спілкування і безпосереднє пізнання, праця й особистий приклад навколишніх, оцінку реальної поведінки, заохочення і покарання [7; 8; 9].

Говорячи про виховні можливості родини, відомий вчений О.Г.Харчев підкреслює, що “родина не тільки передає, але й створює духовні цінності, такі як подружжя і батьківська любов, повага і любов дітей до батьків, сімейна солідарність” [11: 6-7].

Слід зазначити величезний вплив родини на культурний розвиток особистості. Кожна родина у своєму реальному житті несе визначений тип культури, виражає своє відношення до пануючих у суспільстві цінностей і ідеалів. Перевага духовного в родині визнавалася багатьма культурами. Воно йде через цінності народної педагогіки, що затвердилися, у сімейному укладі: трудові традиції, традиції в передачі сімейної професії від батьків до дітей, а потім і онукам, утворення фамільних династій, весільні обряди, обряди народження дитини, ритуали поховання, свята, різноманітні жанри і форми усної народної творчості. З їхньою допомогою формуються традиційні форми спілкування в родині з різним укладом життя, закладається фундамент ціннісних орієнтацій, уявлень, почуттів, що потім починають виконувати функції критеріїв добору інформації, переваги одних форм і джерел іншим і так далі.

Життя родини характеризується матеріальними і духовними процесами, що історично обумовлюються системою суспільних відносин, національними звичаями, традиціями, культурою, врешті-решт її укладом.

Розвиток особистості дитини в родині у вирішальному ступені відбувається під впливом сімейного укладу. У зв'язку з цим заслуговує на увагу питання про категорійний статут поняття “сімейний уклад”.

У “Тлумачному словнику живої російської мови” В.І.Даля під укладом розуміється “пристрій, установа, статут, порядок” [3: 482].

У “Філософському енциклопедичному словнику” слово “уклад” розшифровується тільки як “цілісна система виробництв, відносин певного типу, що є утворюючою для виробництва суспільств, форму виробництва” [10: 671].

У педагогічному словнику і педагогічній енциклопедії цей термін не розкривається.

Більшість педагогів, говорячи про уклад, визначають його різні компоненти, але ще немає єдиної думки у визначенні сімейного укладу і його структурних компонентів. Наприклад, Г.Л.Могилевська до основ сімейного укладу відносить спільну працю, дружелюбність, дбайливість і повагу [4].

На думку Л.М.Ніколаєвої основою сімейного укладу є моральна позиція родини, що характеризується сформованою сукупністю інтелектуальних і моральних норм, відношенням батьків до життя, праці, дітей [5: 50-55].

Т.О.Маркова, Д.О. Дзінтере, Л.В. Загік, вважають за необхідне додати до ведучих компонентів сімейного укладу ще один – бажання й уміння батьків практично здійснювати мету і задачі виховання, організуючи індивідуальну і спільну зі старшими членами діяльність родини [7; 8].

Більш близька до нашого дослідження точка зору Л.І.Маленкової про сімейний уклад, про те, що в родині, як правило, складаються визначені відносини до ціннісних орієнтацій суспільства, що реалізуються в укладі життя родини: у побуті і веденні господарства, організації свят, у різних формах дозвілля, у спілкуванні з визначеним колом рідних, друзів і знайомих родини, в естетичному оформленні інтер'єра [2].

Становить визначений інтерес з даного питання в змістовному аспекті позиція Р.Бернса в книзі “Розвиток Я – концепції і виховання”. Р.Бернс, розглядаючи питання формування Я – концепції у дітей, виділяє ряд факторів, що відносяться до укладу сімейного життя: “виховний стиль батьків; відносини між батьками; відсутність одного з батьків внаслідок смерті або розлучення; робота матері і пов'язаний з цим її соціальний статус; розміри родини і старшинство серед дітей” [7].

Метою статті є обґрунтування вагомості сімейного укладу як основи виховного потенціалу родини, його зв'язку з педагогічною культурою батьків.

Відправною крапкою у вивченні даної проблеми є дослідження М.Г. Стельмаховича, В.Г. Постового, В.В. Бойко, Э.К.Васильєвої, Р.К. Серьожникової і ін. про вплив способу життя родини на виховання дітей через організацію трудової діяльності, дозвілля, спілкування, рольову поведінку.

Так, О.Г. Харчев відзначає, що “сімейне виховання залежить від багатьох обставин, серед яких головну роль відіграє спосіб життя родини і поведінка батьків” [11: 205].

В.В. Бойко відносить спосіб життя родини до факторів внутрішньої регуляції репродуктивної поведінки, тобто постійному стереотипові організації її побуту, дозвілля і рольової поведінки. У контексті адаптаційного поводження батьків і народжуваності спосіб життя родини виступає у двох видах: з одного боку, він залежить від числа наявних дітей, а з іншого – підкоряє собі репродуктивну поведінку чоловіка і жінки.

Є.К. Васильєва, розглядаючи спосіб життя родини, включає “такі компоненти: репродуктивно-виховну діяльність, ведення домашнього господарства, використання дозвілля, трудову діяльність у сфері суспільного виробництва, суспільно-політичну діяльність, спілкування [2].

На її думку, уклад життя – поняття більш широке і вживане переважно стосовно складноорганізованих співтовариств людей [2: 309-310].

Інші дослідники дійшли висновку, що ведучою у формуванні особистості дитини є моральна атмосфера в родині, її стиль життя [6; 9; 11].

Під стилем життя розуміється тип поведінки особистості або групи людей, що фіксує стійко вироблені риси, манери, звички, смаки, схильності [6: 2].

Поняття “сімейний уклад” характеризує специфіку повсякденного життя людей, її духовно-моральний клімат і психологічну атмосферу. Тут маються на увазі соціальні установки і система цінностей родини, взаємин членів родини один з одним і з оточуючими людьми, сімейні традиції, педагогічна освіченість і педагогічна (культура) батьків, їхній особистий приклад, уміння організовувати життя і діяльність дітей у родині відповідно вікові дитини.

Як виявляється, виходячи з вищесказаного, дане поняття – комплексне, інтегральне. Воно включає сфери матеріального, емоційного, інтелектуального, морального життя родини в їхній єдності і взаємозумовленості. За своїм змістом воно ближче за все до поняття “спосіб життя”, але не ідентичне йому, не ідентичне і поняттю “стиль життя”.

Своєрідність сімейного укладу визначається, з одного боку, його власною характеристикою – структурою, матеріальним забезпеченням, типом потреб і способом їхнього задоволення, рівнем культури. З іншого боку, кожна родина виявляється у визначених умовах зовнішнього середовища, що досить жорстко диктує їй правила поведінки, хоча завжди залишає за родиною право вибору з декількох альтернативних варіантів рішення.

Як показує дослідження, застосоване визначення “сімейний уклад”, досить перспективне:

- воно дозволяє відтворити уявлення про конкретний тип родини;
- подає інформацію про співвідношення особистісної Я – концепції з рівнем психологічної зрілості родини, тобто про її генетичну основу, сутність якої полягає в наступності поколінь;

- подає інформацію і про ціннісні орієнтації респондентів.

У нашому дослідженні СІМЕЙНИЙ УКЛАД – це інтегральне поняття, що включає в себе сталий порядок життя конкретної родини, її установки, потреби, інтереси, традиції, ціннісні орієнтації, стиль відносин, особистий приклад і рівень психолого-педагогічної культури батьків. Ці компоненти взаємозалежні і взаємодіють між собою. Кожний з них знаходиться в складних взаєминах один з одним. Сімейний уклад органічно пов’язаний з педагогічною культурою батьків як з одним з його структурних компонентів.

Кожний з названих компонентів своєрідно впливає “на дітей. У той же час родина – єдине ціле, і дитина почуває на собі її постійний вплив. Правильно організоване сімейне виховання є сильним сполученням цілеспрямованих впливів батьків з повсякденним усепроникаючим позитивним впливом на дітей усього сімейного укладу.

У ході експериментальної роботи умовно виявлені три типи сімейного укладу: сприятливий, педагогічно суперечливий, неблагополучний та їхній взаємозв’язок із психолого-педагогічною культурою. Розглянемо більш докладно.

Отже, сприятливий уклад сімейного життя характеризується нормальною моральною і трудовою атмосферою, стабільністю, позитивним прикладом батьків, гуманістичними і довірчими відносинами між дорослими і дітьми, багатством сфери спілкування членів родини і добрих сімейних традицій, розумними потребами, корисними захопленнями батьків і дітей, що сприяє гуманістичному вихованню. Звернемося до прикладу.

У родині К. (Харциськ) троє дітей: хлопчик і дві дівчинки. Батько – юрист, мати – учитель хімії.

Батьки дуже рано почали привчати своїх дітей брати участь у домашньому господарстві. У них були постійні доручення: догляд за домашніми тваринами, квітами, чергування по кухні, прибирання квартири, їх допомога у веденні домашнього господарства розглядалася як обов’язок кожного члена родини, від якого ніхто не вправі бути вільним. Батько і мати завжди піклувалися про те, щоб у дітей розвивалася самостійність, підтримували ініціативу в будь-якій розпочатій справі.

Батько, незважаючи на службову зайнятість, знаходив час для спілкування з дітьми, участі в сімейних святах і допомозі по господарству. Усе це позитивно позначалося на дітях.

Зараз Андрій і Олена мають свої родини, визначилися в житті. Катерина ще навчається у школі.

Причина успіху у вихованні дітей, на думку матері, визначається у прагненні як найменше читати нотації дітям. Якщо і бували випадки невдоволення вчинками дітей, то батьки говорили їм про це прямо. Вони не змушували дітей робити вчинки на основі тільки батьківської влади, а рахувалися з їхніми бажаннями бути самостійними і мати свої судження.

Особистий приклад батьків – невід’ємний компонент укладу життя родини. Вивчення родини методами спостереження, анкетування, бесід, інтерв’ю, тестування дозволило виявити значний вплив цього компонента на виховання. У родині К. прагнення батьків показати в усьому приклад, бути поруч з дітьми, розуміти, бути уважними до їх попитів,

прищеплювати працьовитість, вимогливість, ненав'язливо допомагати – у цьому, насамперед, “секрети” успішного виховання дітей, що свідчить про досить високий рівень психолого-педагогічної культури батьків.

Сильними сторонами укладу даної родини є взаємна турбота і повага, загальна злагодженість родини на позитивній емоційній основі, умілий педагогічний вплив на дітей. У даному випадку сімейне мікросередовище усувало для дитини страх, острах покарання, сприяла його моральному розвитку.

Інший тип сімейного укладу – педагогічно суперечливий. Він характеризується тим, що при наявності соціально-ціннісних орієнтації родини, моральна і трудова атмосфера її є суперечливою, відносини між дорослими і дітьми складаються стихійно, викликають сварки і сімейні конфлікти, що заважає успішному вихованню дітей. Рівень психолого-педагогічної культури цих батьків, в основному, середній.

У родині В. двоє дітей: дорослий син і дочка-підліток. Батьки мають вищу освіту. Родина матеріально забезпечена, уклад сімейного життя педагогічно суперечливий. Про суперечливість можна судити з питань виховання в даній родині: при виборі методів виховання дочки батьки покладаються на інтуїцію, спостерігається непослідовність у вимогах у батька і матері. Батько балує дівчинку. Мати ставиться більш строго до неї. Одна із серйозних проблем – це небажання дочки брати участь у домашній праці, надавати посильну допомогу. Турбота матері за будинком приймається як належне. Недостатня психолого-педагогічна культура батька і примиренське відношення матері до своєї ролі в родині, відсутність визначеності і послідовності у вихованні дівчинки дають не завжди позитивний результат. Виховні методи дорослих не піддаються ретельному аналізу в пошуках слабких місць.

Третій тип укладу сімейного життя – неблагополучний. Йому властиві неурегульовані відносини між членами родини, збідніння соціально-комунікативних зв'язків дитини, повна або часткова відсутність педагогічно доцільної організації життя дорослих і дітей, порушення правил поведінки в побуті, гіпертрофія матеріальних потреб і перевага їх над духовними, нерідке накопичення, пияцтво, аморальна поведінка батьків. Рівень психолого-педагогічної культури батьків низький або відсутній.

У шостому класі учиться Олексій Р., якого вважають “відчайдушним” двієчником і порушником дисципліни. У молодших класах він учився успішно. Його приваблювала навчальна діяльність. Легкому навчанню сприяла і добре ставлення учителя. У третьому класі відбулася зміна педагога. За словами хлопчика – “несправедливого і сердитого”. Не знаходячи розуміння і поваги, замкнувся, став пасивний на уроках. Його положення ще ускладнилося і тим, що родина розпалася. Батько пішов з родини. Мати привела вітчима, п'яні дебоші якого стали не рідкістю в родині. Через пасивність Олексія вчителі називали його “безсовісним, ледарем”. Свій протест хлопчик виявив зриванням уроків і прогулами. Велику частину часу він проводив на вулиці. Причинами його неспішності став неблагополучний сімейний уклад, що сприяє дискомфорту стану особистості дитини. Як наслідок цього, систематичне порушення дисципліни і небажання вчитися, озлобленість, невір'я в доброту.

Про взаємозв'язок сімейного укладу і педагогічної культури батьків свідчать й інші дані нашого дослідження, про які піде мова в наступній статті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко В.В. Репродуктивное поведение семьи и личности: Социально-психологическое изучение рождаемости. Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. – Л., 1981. – 32 с.
2. Васильева Э.К. Уклад жизни семьи // Семья: 500 вопросов и ответов/ Л.В. Прошина и др. – М., 1992. – С. 309-310.
3. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. – М., 1950. – Т.4. – Р.У.
4. Могилевская Г.Л. Семейный климат. – М.: Знание, 1973. – 96с.
5. Николаева Л.М. О некотором своеобразии формирования нравственных идеалов школьника в семье//Специфика воспитания в современных условиях. – М., 1987. – С. 50-55.

6. Постовий В.Г. Тенденції виховання дітей і молоді в сім'ї в сучасних умовах України // Педагогічні науки. – Випуск 34. – Херсон, 2003. – С. 102-107.
7. Сержникова Р.К. Формирование гуманных взаимоотношений между родителями и детьми // Т.В. Антонова. Как помочь ребенку войти в современный мир. – М., 1995. – С. 94-101.
8. Сержникова Р.К. Активные формы работы с родителями. – М., 1997. – 67 с.
9. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. – К., 1996. – 286 с.
10. Философский энциклопедический словарь. – М., 1989. – С. 671.
11. Харчев А.Г., Мацковский М.С. Современная семья и её проблемы. – М., 1978. – 223 с.

УДК 37.032

Городинська І.В.

ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЛІЦЕЯХ ТА ГІМНАЗІЯХ

Актуальність дослідження. Вдосконалення позакласної роботи з фізичного виховання в специфічних умовах ліцеїв та гімназій є одна із актуальних проблем сучасної теорії та практики виховання. Питанням удосконалення позакласної роботи з фізичного виховання присвячені роботи О.Гурмана, Л.Іващенко, Н.Страпко, В.Кудряшова, Є.Кудряшової, О.Леонова, С.Меркулова, О.Морозова, В.Столярова, Н.Кудрявцевої, Б.Шияна.

Аналіз процесів фізичного становлення й розвитку особистості школярів спонукає до перегляду й перебудови організаційно-методичних основ і змісту позакласної роботи з фізичного виховання. Особливої значущості розв'язання означених проблем набуває у специфічних умовах інтенсифікації навчального процесу ліцеїв та гімназій, що викликає перенапругу фізіологічних систем учнів, зняти яку у спроможності систематичні заняття фізичними вправами.

Мета дослідження – визначити зміст позакласної роботи з фізичного виховання в специфічних умовах ліцеїв та гімназій у сучасній теорії та практиці.

Методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури; узагальнення результатів аналізу змістового компоненту позакласної роботи з фізичного виховання в ліцеях та гімназіях, теоретичних і дослідних даних.

Результати дослідження. Демократизація навчально-виховного процесу в системі освіти взагалі, і в закладах нового типу, зокрема, дає змогу для конструювання та варіювання змісту позакласної роботи з фізичного виховання в ліцеях та гімназіях. Практика свідчить, що в їх діяльності закладені значні специфічні можливості для удосконалення варіативної диференційованої частини позакласної роботи з фізичного виховання як складової загальної системи виховання.

Проаналізуємо його більш детально, спираючись на теоретичні дослідження цієї галузі та передову практику.

За думкою І.Харламова, позакласна робота з фізичного виховання має бути побудована за такими напрямками:

- розширення та поглиблення санітарно-гігієнічної просвіти і формування відповідних умінь та навичок;
- використання природних сил для зміцнення здоров'я (сонця, повітря і води);
- спортивне удосконалення учнів, розвиток їх здібностей;
- організація та проведення спортивно-масових заходів у школі;
- організація систематичної діяльності учнів, що пов'язана із затратою мускульної енергії, фізичним тренуванням і перебуванням на свіжому повітрі [9: 452].

Ми згодні з виокремленими автором напрямками позакласної роботи з фізичного виховання, але вважаємо, що з урахуванням особливостей навчально-виховного процесу в